

Η ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ «ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ» ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ιωάννης Χ. Καρυδάς

Δρ. Παντείου Πανεπιστημίου – Msc Architectura Madrid -
Μελετητής Πολεοδόμος Μηχανικός
orqlac@otenet.gr

Περίληψη: Ο σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι η διερεύνηση της προοπτικής της Αριστοτελικής Πολιτικής Φιλοσοφίας, γύρω από την «Πόλιν», στη σύγχρονη αστική πραγματικότητα. Καθώς η σύγχρονη πραγματικότητα γίνεται όλο και πιο περίπλοκη, παγκοσμιοποιημένη, ψηφιακή, εικονική κλπ, είναι πολύ σημαντικό να ανατρέξουμε και να κατανοήσουμε τη βασική έννοια της Αριστοτελικής Πολιτικής Φιλοσοφίας, της Πόλεως. Μελετώντας τα Πολιτικά του Αριστοτέλη, θα διαπιστώσουμε πως η Πόλις ορίζεται διτώς, σαν μια γεωγραφική / χωρική περιοχή, πόλη, (οικισμός) και σαν ενεργά συμμετέχοντες έλλογοι κάτοικοι (πολίτες), που διαμορφώνουν το αστικό πολίτευμα της πόλης (Πολιτεία). Η Πόλις είναι από φύση ένα κοινωνικό πρότερον και η Πολιτεία, που συγκροτείται, επίσης φυσικά, από τη πολιτική συνέλευση των πολιτών και τη δυνατότητα συμμετοχής (τμήματος των πολιτών) σε αυτή, έχει σα σκοπό τον ευδαίμονα βίο, το ευ ζην. Η Πολιτεία, ο τρόπος της πολιτικής διακυβέρνησης διαφοροποιεί την μια πόλη από την άλλη, ενώ η Πόλις αποτελεί το μοναδικό πλαίσιο όπου ο άνθρωπος μπορεί να είναι πραγματικά ευτυχισμένος, καθώς, τελικά η Πόλις υπάρχει για την ευτυχισμένη (ευδαίμονα) ζωή και την ελευθερία και αυτάρκεια των πολιτών και των κατοίκων της ευρύτερα (πολιτών και μη πολιτών). Συμπερασματικά, αποτελεί μια «έξυπνη» προτεραιότητα να ξανασκεφθούμε την Αριστοτελική «Πόλιν» και τις προοπτικές της σε ζητήματα αιχμής της σύγχρονης αστικής κοινωνίας, όπως της ενίσχυσης της κοινωνικής και πολιτιστικής αίσθησης του «ανήκειν», της δυνατότητας έλλογης και ελεύθερης πολιτικής συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, με στόχευση τις πραγματικές ανάγκες κι όχι βασισμένα σε απλά στατιστικά και επικοινωνιακά δεδομένα και τελικά στην επίτευξη ενός αγαθού και ευδαίμονος αστικού τρόπου ζωής.

Λέξεις κλειδιά: Αριστοτέλης, Πόλις, Αγαθόν Πόλεως, Έλλογος Συμμετοχή, Πολιτεία

A CONTEMPORARY PERCEPTION OF ARISTOTLE'S POLITICAL PHILOSOPHY ABOUT POLIS

Abstract: This paper aims to understanding perspectives of the Aristotle Political Philosophy today. As the world becomes increasingly globalized, digital, virtual etc, it is important to concentrate on the basic unit at which Aristotle's political philosophy were intended to operate under the Polis, the city –state of ancient Greece. Looking closer at how the Polis is

referred in Aristotle's Politics, it appears that the Polis was both a geographical particular city (oikismos) and actively participated citizens (polites) in the community through political involvement (Politeia). The Polis is an political ensemble of citizens (III.1.1274b41), and one polis differs from another by its Politeia. The Polis is by nature. Men are by nature inclined to the city because they are by nature inclined to happiness. So the Polis is the only institution that can allow man to be truly happy. The polis, finally, exists for the good life and the self-sufficient and free society. It is necessary to re-think our ideas of the Polis by strengthening the sense of community identity, engage more people to participate at a local level by making political activity personal rather than a mere matter of statistics.

Keywords: Aristotle, Polis, Good Life, Participation, Politeia.

Εισαγωγή

Το κύριο ερώτημα, που τίθεται προς διερεύνηση στην παρούσα εργασία, αφορά «το επίκαιρο», τις προοπτικές, της Αριστοτελικής Φιλοσοφίας περί «Πόλεως», στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Η Αριστοτελική προσέγγιση της «Πόλεως» επανήλθε στην επικαιρότητα, μετά από μακριά σιωπή, καθώς ο Αριστοτέλης άρχισε να προκαλεί το ενδιαφέρον σε ζητήματα σχετικά με τη δυνατότητα ενίσχυσης της τοπικής κοινοτικής ταυτότητας και της διεύρυνσης της έλλογης συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, στο «κοινό αγαθό», της πόλεως, με σκοπό ένα καλύτερο και πιο ποιοτικό τρόπο ζωής. Καθώς η αστική πραγματικότητα διαμορφώνεται σήμερα παγκόσμια, με επικοινωνιακό, δυναμικό/ ψηφιακό, εικονικό κλπ, τρόπο, παρά με φυσικό τρόπο, τα ερωτήματα του Αριστοτέλη για τη συγκρότηση φυσικής «Πόλεως» με σκοπό τον αγαθό, ελεύθερο και ευδαίμονα βίο σε αυτή, μας οδηγούν να μελετήσουμε, για μια ακόμη φορά, το Πολιτικό του έργο. (Grint 2007, σελ. 231-246).

Αποτελεί τεράστια πρόκληση να παρουσιασθεί αυτή η εισήγηση στο απαιτητικό κοινό της Φιλοσοφικής Σχολής της Αθήνας, στο επετειακό συνέδριο για τα 2400 του Αριστοτέλη. Είναι βέβαιο πως η μελέτη και η κατανόηση της πολιτικής φιλοσοφικής σκέψης του μεγάλου Φιλοσόφου δεν αποτελεί εύκολο επιχείρημα για τον έλληνα ερευνητή, καθώς απουσιάζει ο ευρύτερος σχολιασμός του έργου του περί Πόλεως στην ελληνική, ενώ αντίθετα είναι διαθέσιμος στην γερμανική, αγγλική και άλλες γλώσσες (Stanford Encyclopedia 2011). Παράλληλα, η αρχαία πόλη – κράτος της Αθήνας του 4^{ου} π. Χ. αιώνα, με το δημοκρατικό Πολίτευμα, που τη διαφοροποιούσε ριζικά από τις βαρβαρικές πόλεις, με το λαμπρό δημόσιο χώρο και τις φημισμένες Σχολές, απουσιάζει από τη σύγχρονη ελληνική σκέψη, ενώ οι σημερινοί κάτοικοι της πόλης, δίχως την αίσθηση του «ανήκειν» σε αυτή, δεν συμμετέχουν με έλλογο τρόπο στις αποφάσεις και δυνατότητες της πολιτικής διακυβέρνησης, με σκοπό τον ευδαίμονα και ευτυχισμένο βίο. Αντίθετα, η ανατροπή της μεσότητας και η κυριαρχία των άκρων, οδηγούν σε απουσία της ιδιότητας του πολίτη, στην οικιστική φθορά και κοινωνική παρακμή της πόλης. Η πολιτική ζωή και συμμετοχή στηρίζεται σε στατιστικά και επικοινωνιακά δεδομένα κι όχι σε πραγματικές ανάγκες πολιτών. Πρόκειται για διαπιστώσεις

που καθιστούν αναγκαία τη μελέτη των Πολιτικών του Αριστοτέλη με σκοπό να αναδειχθούν οι προτάσεις του για το αστικό Ευ Ζην.

Η μεθοδολογική προσέγγιση της εργασίας – το πρόβλημα των πηγών

Ήδη αναφερθήκαμε στις μεταφραστικές ελλείψεις σχετικά με τη φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη στην νεοελληνική βιβλιογραφία, ιδιαίτερα για τα πιο δύσκολα έργα του φιλοσόφου. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί η βιβλιογραφική απουσία μεγάλου μέρους του έργου των βυζαντινών και μεταβυζαντινών ελλήνων μεταφραστών και σχολιαστών του Αριστοτέλη. Πρόκειται για ένα έργο ιδιαίτερα προσεγμένο και σημαντικό στην ελληνική γλώσσα, που είναι προσιτό μόνο σε πολύ εξειδικευμένο κοινό, αλλά όχι στο μέσο και φιλομαθή έλληνα ερευνητή

Παρά τις δυσκολίες, θα προσπαθήσουμε να σχολιάσουμε την πολιτική σκέψη των Πολιτικών και των Πολιτειών Συναγωγές του Αριστοτέλη και να δώσουμε τις προοπτικές της «Πόλεως» στη σημερινή πραγματικότητα.

Για την Αριστοτελική Πολιτική σκέψη σημαντικά στοιχεία αντλήσαμε από πιο πρόσφατα έργα, δίχως τις παλιότερες ιδεολογικές αγκυλώσεις (Wolff 1995, σελ.11-41), (Kullmann 2003, σελ. 13-38), (Κάλφας 2014, σελ. 133-137 και 141- 149), (Στάικος; 2015, σελ. 184-208).

Από πλευράς βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης είναι σήμερα διαθέσιμα στον ερευνητή γενικότερες αναφορές για τη ζωή του Αριστοτέλη, το σχολιασμό και την ανάλυση των έργων του (Cauguellini 2006, σελ. 7 κ.ε.), (Barnes 2006, σελ. 1-16 και 172-178), (Ross 1991, all). Επίσης, οι ελληνικές μεταφράσεις των Πολιτικών του Αριστοτέλη, όπως οι παλιότερες της Βιβλιοθήκης Φέξη και του Πάπυρου και οι πιο πρόσφατες (Ζήτρου 2006), (Ντε Αγκοστίνι 2005), (Νήσου 2015).

Σχετικά με την οικουμενική επέκταση του προτύπου της Ελληνικής Πόλεως και του Δημόσιου Χώρου της κυρίαρχος ήταν ο ρόλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του πιο φημισμένου μαθητή του Αριστοτέλη. Ο Αλέξανδρος ίδρυσε σε όλες τις γωνιές της αχανούς αυτοκρατορίας μια σειρά Ελληνικών Πόλεων, με πιο γνωστή την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, με την Ελληνική Σχολή, το Μουσείο και τη Βιβλιοθήκη, φροντίζοντας να διατηρήσει τη λάμψη του Αριστοτέλη σε όλες τις εκφάνσεις του Μεσογειακού Ελληνικού Πολιτισμού (Μουσταφά Αλ Αμαπαντί, 1998, σελ. 77-162). Από τον Αλεξανδρινό πολιτισμό ο Αριστοτέλης μεταφέρθηκε στην Αραβική Ανατολή, στην Ανδαλουσία, στο Βυζάντιο, στη Μεσαιωνική Ευρώπη (Ζιάκας, 2007, σελ.49-220), (Γκουγκενέμ, 2008, σελ. 113-134). Επίσης, στο Βυζάντιο και στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, άνησε ένα πνευματικό κίνημα Νέο Αριστοτελισμού, με υψηλές λόγιες προσωπικότητες και σημαντικά έργα, του Θεόφιλου Κορυδαλέα του Αθηναίου και του μαθητή του Ευγένιου Γιαννούλη του Αιτωλού, του Ιωάννη Καρυοφύλλη, κ.α. Ίσως, δίχως, το Νέο Αριστοτελικό έργο, να μην υπήρχε η νεότερη ελληνική φιλοσοφική σκέψη και να μην είχαν αναπτυχθεί οι επιστήμες στο νεότερο ελλαδικό χώρο. Από την άποψη αυτή, η παρούσα εισήγηση μπορεί να αφιερωθεί στους Μεγάλους Δασκάλους του Ελληνικού Νέο Αριστοτελισμού, ιδιαίτερα στον Αθηναίο πρωτοφιλόσοφο Θ.

Κορυδαλέα και στον Αιτωλό μαθητή του Ευγένιο Γιαννούλη, που ακολούθησαν την προτροπή του Αριστοτέλη και ίδρυσαν Ελληνικές Σχολές και Βιβλιοθήκες σε απίστευτα αιματηρές και δύσκολες συνθήκες, σε σκοτεινές άγνωστες – εν πολλοίς – εποχές (Ψημμένος, 1988, σελ. 173-186).

Σχετικά με τη θεωρητική διερεύνηση της σημερινής αστικής πραγματικότητας και της επικαιρότητας του έργου του Αριστοτέλη περί «Πόλεως» για την επίτευξη του Ευδαιμόνος Βίου σε αυτήν, οι βιβλιογραφικές αναφορές, στην ελληνική, ιδιαίτερα, όμως, στην αγγλική, είναι πιο εύκολα προσεγγίσιμες, λόγω της μαζικής χρήσης του Διαδικτύου (Habermas, σελ.92-156).

Τέλος, στις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, ένα πλήθος συνεδρίων, εκδηλώσεων και εκδόσεων, κάνει βεβαία την αναβίωση του ενδιαφέροντος για το μεγάλο έλληνα φιλόσοφο, τον Αριστοτέλη και τις προοπτικές της σκέψης του για τη σύγχρονη αστική πραγματικότητα.

Η Θεωρητική προσέγγιση

Α. Η «Πόλις» ως ολοκληρωμένη, φυσική, σύνθεση Οικισμού και Πολιτεύματος/ Πολιτείας με σκοπό τον ευδαιμόνα βίο

Η περιλαμπρή Ελληνική Πόλις - Κράτος του 4^{ου} και 3^{ου} αιώνα π. Χ., ιδιαίτερα το παράδειγμα της Αθήνας, αποτέλεσε ένα πραγματικό αρχέτυπο για τη Δυτική Πόλη και την Αστική Δημοκρατία, σε μια μακράιωνη διάρκεια 2400 χρόνων, Η Αρχαία Ελληνική Πόλη και ο Δημόσιος Χώρος της έχει μελετηθεί και παρουσιασθεί σε μεγάλη βάθος μέχρι σήμερα (εκτεταμένη βιβλιογραφία στον Καρυδά 2004, Διδακτορική Διατριβή, σελ.94-108).

Σύμφωνα με τις υπάρχουσες πηγές, ήταν στη μοναδικότητα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, που διασταυρώθηκαν η Πόλις και η Φιλοσοφία.

Προηγήθηκε, τον 8^ο αιώνα, ένας νέος τρόπος ελεύθερης κοινωνικής συμβίωσης, σένα συγκεκριμένο πατρογονικό τόπο, με κοινές μνήμες, ιερά και νόμους, με ξεχωριστό πολίτευμα, η Πόλις.

Ακολούθησε, τον 6^ο αιώνα, στις ακτές της Ιωνίας και στην Αθήνα, η ελεύθερη και κριτική, λογική, σκέψη, που διερωτάται ελεύθερα για τον κόσμο, την κοινωνία και τον άνθρωπο, η Φιλοσοφία.

Ήταν η Πόλις και ο Δημόσιος Χώρος, που δημιούργησε τις συνθήκες της ελεύθερης φιλοσοφικής σκέψης και της συγκρότησης μιας ελεύθερης κοινωνίας πολιτών, της Πολιτείας. Σε αυτό το πλαίσιο συγκροτήθηκε σε σώμα η Πολιτική Φιλοσοφία, που μελετά τις συγκεντρώσεις πληθυσμών σένα τόπο, την κοινή συμβίωση και τη μάθηση ατόμων που ζουν και συμμετέχουν σε κοινότητες με κοινές αξίες, πολιτισμό και πολιτικές επιδιώξεις. Η επίτευξη του τελικού σκοπού ήταν το ευ ζην, το «κοινό αγαθό» της κοινωνίας των πολιτών, της Πόλης, ενώ δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής πως σημαντική ήταν η Φιλοσοφία των Μετά Φυσικών και της Θεολογίας, καθώς η αρχαία ελληνική κοινωνία αναπτύσσονταν σε άμεση συνάρτηση με τους χρησμούς του Μαντείου των Δελφών και τις διδασκαλίες των Ελευσινίων Μυστηρίων, αλλά και πολλών άλλων ιερών της αρχαιότητας.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η πόλη διαφέρει ουσιαστικά από τις συμμαχίες, τις κώμες, τα γένη, τις οικίες (τα νοικοκυριά, οικογένειες, που αποτελούν τα κύτταρα της οικονομικής ζωής, της οικονομίας), τους φυλέτας (μέλη φυλής), τους δημότες (οι εγγεγραμμένοι σ' ένα δήμο), τους θιασώτες (μέλη λατρείας ενός θεού), τους οργεώνες (μέλη θρησκευτικών ομάδων), τους συστρατιώτες, σύμπλοικες και πλωτήρες, τους συναπόδημους (συνταξιδιώτες), τους ερανιστές, (μέλη ομάδας έρανος) κλπ. Η πόλη έπρεπε να συσσωματώνει όλες τις μικρότερες κοινωνίες: χωριά, γένη, φυλέτας, δημότες, οικογένειες και άλλους, ενώ έπρεπε να διαθέτει γύρω της την απαραίτητη αγροτική ύπαιθρο, που θα τις διασφάλιζε την διατροφική και ενεργειακή της επάρκεια, αλλά και ένα πρώτο επίπεδο αμυντικής ζώνης, έναντι των πολλαπλών κινδύνων εκείνης της εποχής, 4^{ος} αιώνας π. Χ.

Έτσι, στον ορισμό της Πόλης ο Αριστοτέλης δεν περιλαμβάνει τους απλούς – πρωτογενείς συνδυασμούς ανθρώπων, την οικογένεια, το χωριό κλπ, αλλά πολιτισμένες ανθρώπινες συμβιώσεις, που συνέρχονται στην πόλη τους, με κάθε είδους αμοιβαίες σχέσεις, με δεσμούς φιλίας – αλληλεγγύης, με πατρογονικούς δεσμούς μνήμης και ιστορίας, με κοινά ενδιαφέροντα και κοινούς πολιτικούς σκοπούς, συγκροτώντας ένα κοινό Πολίτευμα, μια Πόλη -Κράτος.

Η αρχαία ελληνική πόλη προσεγγίζεται, εδώ, διττά, σαν Οικισμός- Πόλη και σαν Πολίτευμα - Κράτος.

Α) Η Πόλις σαν Οικισμός, σα χωρική, κοινωνική, πολιτική αλληλεπίδραση και σαν συσχέτιση Πόλις – Ύπαιθρος.

Η κάθε πόλη, στην ελληνική σκέψη, κατελάμβανε ένα συγκεκριμένο τόπο, ένα οικισμό, όπου διαβιούσε μια κοινωνία ανθρώπων, ένα πλήθος ατόμων με κοινό πολιτισμό Διαχωρίζονταν σε υπό-ομάδες πολιτών που ζούσαν διαφορετικά στον οικισμό, αλλά, όλοι συνέχονταν από ένα κοινό σκοπό, το κοινό αγαθό της Πόλης, μέσα από την κοινή παιδεία και την καλλιέργεια των κοινά αποδεκτών αρχών και αρετών κοινωνικής συμβίωσης.

Από οικιστικής- πολεοδομικής πλευράς η καλλιέργεια των πολιτών οδηγούσε σε λειτουργική ευρυθμία, στην αισθητική και καλλιτεχνική απόδοση των δημόσιων κτισμάτων, στην ευταξία των κατοίκων της πόλης στον ιδιωτικό τους βίο και τις οικίες τους (διευθέτηση, οργάνωση, ρύθμιση οικιών) (Πολιτικά 1274 b. 39), καθώς και στη συνολική, φυσική, οικονομική και αναπτυξιακή αυτάρκεια και στην καλλιτεχνική δημιουργικότητα στην πόλη.

Η πόλη εδώ ορίζεται σα οργανική κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ολότητα, σαν το κοινωνικό πρότερο, που όπως και η φύση λειτουργεί αποτελεσματικά με τη μεσότητα, με το μέσο δρόμο της σωτηρίας/ ανάπτυξης, δίχως τις ακραίες καταστάσεις της έλλειψης και της υπερβολής, που οδηγούν στην παρακμή και τη φθορά.

Η πόλη είναι, υπάρχει «φύσει», ως τελικός προορισμός και ολοκλήρωση της πολιτικής κοινωνίας των πολιτών της πόλης

« ... Η πόλις ή πολιτική κοινωνία, που είναι ανώτερη όλων και περιλαμβάνει όλες τις άλλες, αποκοπεί στο υπέρτατο αγαθό και σε μεγαλύτερο βαθμό από οποιαδήποτε άλλη» (Πολιτικά 1252^α1 κε).

Η πόλη αποτελεί κοινωνία ελευθέρων ανθρώπων (Πολιτικά 1279 & 22), από τους οποίους ορισμένοι άνθρωποι συμμετέχουν πλήρως, άλλοι σε μικρότερο βαθμό κι άλλοι καθόλου και ποτέ, διαδικασία που δημιουργεί τις πολιτικές ομαδοποιήσεις και αυτό είναι που οδηγεί στη διαμόρφωση των διαφορετικών πολιτευμάτων, των Πολιτειών (Πολιτικά 1328 25 – b1).

Η μελλοντική εξέλιξη της πόλης σαν οικισμός καθορίζεται εδώ από 3 ποσοτικές μεταβλητές και 4 ποιοτικές μεταβλητές, που επιτρέπουν στο να υπάρξει η πόλη σαν ολοκληρωμένη, φυσική, οντότητα και ο άνθρωπος σαν κοινωνικό και πολιτικό ζώο, επίσης, από τη φύση του.

Η ανάπτυξη της πόλης γίνεται προς το «ευ», το «ελεύθερον και αυτάρκες ζην», μέσα από αυτήν την προσέγγιση αποτελεί μια φυσική – συστημική- διαδικασία παρόμοια με τη βιολογική ανάπτυξη, ενώ ο πολίτης ορίζεται από το βαθμό συμμετοχής στο «κοινό» της πόλης.

Η πόλη υπάρχει και αναπτύσσεται φύσει, εφόσον, όμως, συνιστά κοινωνία, ανώτερη όλων των άλλων κοινωνικών ομαδοποιήσεων, που αποσκοπεί στο ευ ζην, που ολοκληρώνει με λειτουργικό ή καλύτερα με οργανικό τρόπο, την χωρο-κοινωνική -οργάνωση και διακυβέρνηση της πόλης.

Η περιγραφή της άριστης πόλης, που κτίσθηκε για να εξυπηρετεί το σκοπό του άριστου βίου (Πολιτικά, Η, Πάπυρος), περιλάμβανε τα εξής πολεοδομικά χαρακτηριστικά:

- Τον πληθυσμό, σε πολλαπλάσια των δέκα χιλιάδων κατοίκων, με τα δημογραφικά και κοινωνικά του χαρακτηριστικά.
- Την έκταση τόσο της πόλης όσο και του περιαστικού χώρου, της υπαίθρου, που δημιουργούσαν ένα ενιαίο οικιστικό σύστημα.
- Το λιμάνι και το θαλάσσιο μέτωπο, που σχεδόν υπήρχε σε όλες τις ελληνικές πόλεις.
- Τις πολεοδομικές ρυθμίσεις του αστικού κέντρου σε δημόσιο, ιδιωτικό, ιερό και φυσικό (αλσήλια, πάρκα κλπ) χώρο.

Ειδική αναφορά κάνει ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του στον Ιππόδαμο και το Ιπποδάμειο σύστημα, με το οποίο είχαν οργανωθεί οι πόλεις της Μιλήτου και του Πειραιά.

Γνώριζε, επίσης, τις πολεοδομικές προτάσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου και του μεγάλου μαθηματικού- πολεοδόμου Δεινοκράτη, που σχεδίασαν και έκτισαν την Αλεξάνδρεια, την κορυφαία πόλη της Ελληνιστικής Αρχαιότητας, αλλά και πολλές άλλες Αλεξάνδρειες στην Ανατολή, στην επέκτασή του μέχρι την Ινδία.

Ο Αριστοτέλης στη διαμονή του στη Μίεζα, αλλά και στο Λύκειο, οργάνωσε ομάδες εργασίας μαθητών του, με σκοπό την καταγραφή των πιο σπουδαίων πόλεων της εποχής του, πιθανά για να βοηθήσει τον Αλέξανδρο στο έργο του. Αποτέλεσμα αυτής προσπάθειας ήταν οι «Πολιτειών Συναγωγαί», ένα τεράστιο βιβλίο με τις περιγραφές και τις αναλύσεις σχεδόν 160 ελληνικών και μερικών βαρβαρικών πόλεων. Από το έργο αυτό, που ήταν γνωστό στο Βυζάντιο, δυστυχώς βρέθηκε μόνον η Αθηναίων Πολιτεία, μόλις στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, με εντελώς απρόοπτο τρόπο.

Σήμερα, γίνεται μια προσπάθεια για να συγκεντρωθούν τα διαθέσιμα στοιχεία για τις υπόλοιπες Πολιτείες (Σταίκος 2015, σελ. 110-118), ενώ είναι γνωστά τα ονόματα των πόλεων

του σχετικού καταλόγου (μεταξύ άλλων Αιτωλών, Ακαρνάνων, Ηπειρωτών, Ηλείων, Θετταλών, Μεγάλης Ελλάδας, Κυπρίων κλπ)

Κορυφαίο δημόσιο κτίσμα στη δημόσια οικιστική του Αριστοτέλη αποτελούσε η Σχολή και η Βιβλιοθήκη, μαζί με το γύρω ασύλλιο και ιερό ναό αφιερωμένο στο Θεό προστάτη της Σχολής.

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές αποκάλυψαν τη μορφή και τις λειτουργίες του Αθηναϊκού Λυκείου, που θα παρουσιασθούν στο άμεσο μέλλον, ενώ η Βιβλιοθήκη και το Μουσείο της Ελληνιστικής Αλεξάνδρειας έχουν προκαλέσει το ισχυρό παγκόσμιο ενδιαφέρον και έγιναν πολλές προσπάθειες για την ολοκληρωμένη ψηφιακή αναπαράστασή του, όπως και της πόλης ολόκληρης.

Το αποτέλεσμα αυτής της εκπληκτικής σύνθεσης του 4^{ου} αιώνα στην Αθήνα ήταν η βάση για τη συγκρότηση της παιδείας μιας ελεύθερης, δημοκρατικής, αστικής κοινωνίας, μένα ανώτερο επίπεδο λογικής, κριτικής, σκέψης και αυτοσυνειδησίας, με κοινή στόχευση την αυτάρκεια και το ευ ζην (Πολιτικά Η)..

Β) Για να επιτευχθεί ο σκοπός της πόλεως, σαν οικισμός – τόπος, η πόλη ορίζεται σαν πολιτική κοινωνία, μέσα από το αντίστοιχο πολίτευμα, την Πολιτεία.

Η σκέψη του Αριστοτέλη ακολουθεί την ίδια διαδρομή με τα προηγούμενα. Η καλλιέργεια της μεσότητας και των αρετών οδηγεί στην πολιτική συμμετοχή έλλογων, ελευθέρων και αυτάρκων πολιτών. Ο τελικός σκοπός είναι η συγκρότηση μιας κοινωνίας ευτυχισμένης, καλής, τέλειας και αυτάρκους, ήτοι: «κοινωνία ζωής τέλειας και αυτάρκους» κι όχι μια απλή επιβίωση πλήθους κατοίκων.

Η πόλη ορίζεται στα Πολιτικά ως Πολιτεία, ως Πόλη – Κράτος, που εξελίσσεται ιστορικά και άλλες φορές φθίνει και παρακμάζει και άλλες φορές θριαμβεύει και αναπτύσσεται, σε μια διαδικασία, που εξαρτάται από την ηγεσία, αλλά, κυρίως, από το επίπεδο της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά της πόλης.

Ο τελικός σκοπός αυτής της εξελιγμένης και πολιτισμένης ανθρώπινης κοινωνίας, της Πόλης του 4^{ου} - 2^{ου} αιώνα, με τις συγκεκριμένες νομοθετικές και πολεοδομικές ρυθμίσεις, με πολίτες ελεύθερους, με κοινά αποδεκτούς νομούς και κανόνες συμβίωσης, δεν ήταν, βέβαια, το ζην, αλλά πρωτίστως το ευ ζην, το αγαθόν της πόλης. Ο ύψιστος στόχος της πόλης, το ευ ζην, προϋπέθετε μια πόλη έλλογη, ελεύθερη, με αυτάρκεια.

Το κριτήριο πολιτικής αξιολόγησης, που εφαρμόζει ο Αριστοτέλης για να αποφασίσει αν κάποιο πολίτευμα είναι καλό ή κακό είναι το μέσον και η μεσότητα κι όχι τα δύο άκρα, η πλούσια τρυφηλότητα και η πτωχική απόγνωση. Αντίστοιχα μια κοινότητα ελευθέρων ανθρώπων διαιρεμένων σε 2 εχθρικές τάξεις την ανώτερη και την κατώτερη, που η μία φθονεί την άλλη, δεν είναι πολιτική κοινωνία (πόλη).

Γ) Σ' όλες τις περιπτώσεις ο Αριστοτέλης συλλαμβάνει την «Πόλιν» σαν ένα ολοκληρωμένο οικιστικό, κοινωνικό και πολιτικό, σύστημα, μια χωρο-πολιτική «συστημική» κοινωνική – αστική «πολλαπλότητα» και όχι απλά μια ενοποιημένη και ομοιογενή κοινωνική ισότητα ετερογενών και αλληλοσυγκρουόμενων ομάδων.

Η πόλη δεν χρειάζεται πολλούς ίσους και ομοίομορφους ανθρώπους αλλά πολλούς άνισους μεταξύ τους ανθρώπους, που συμμετέχουν στο Κοινό της Πόλεως, ανάλογα με τις έλλογες δυνατότητές τους.

Ο ορισμός της πόλης ως οικισμός και ως πολιτική κοινωνία έλλογων, ελεύθερων και πολιτισμένων ανθρώπων, με τη δυνατότητα συμμετοχής στα κοινά, δεν επεκτείνει την έννοια της πόλης, σε όλους τους κατοίκους της πόλης, καθώς το δικαίωμα συμμετοχής το στερούνταν οι μέτοικοι, οι δούλοι, αλλά και οι γυναίκες.

Σε αυτό το πλαίσιο το πολίτευμα είναι σωστό και αγαθό όταν η ηγεσία ασκείται για χάρη του κοινού συμφέροντος, ενώ είναι παραβατικό και απορριπτέο, όταν η εξουσία ασκείται, από έναν ή λίγους ή πολλούς, με γνώμονα το δικό τους συμφέρον (Πολιτικά 1279^a 26 – 31). Και αφού η Πόλις είναι ο τόπος που γίνεται κατορθωτή η έλλογος συμμετοχή (κοινωνία) στην ελεύθερη πολιτεία (το πολίτευμα), κάθε φορά που αλλάζει το πολίτευμα, αλλάζει και η Πόλις και άλλοτε φθίνει και άλλοτε σώζεται και προοδεύει.

Τα ζητήματα του Πολιτεύματος και της Ηγεσίας, θέτουν κι εκείνα της Δικαιοσύνης και της Παιδείας, που αποτελούν πολύ σημαντικές διαστάσεις στην πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη, αλλά ξεπερνούν κατά πολύ τις δυνατότητες της παρούσας εισήγησης.

Το «κοινόν μέσον αγαθόν», το «ευ ζην» είναι η τελική αιτία που, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, επιτρέπει να συγκροτηθεί η κοινοτική αίσθηση «του ανήκειν» στην [όλη, η οικοδόμηση ενός πρακτικού/ σώφρονος βίου, να σχηματοποιηθεί η οικιστική πραγματικότητα μιας αυτάρκους και ελεύθερης πόλης, σε αντίθεση έναντι των ακραίων παραδειγμάτων των βαρβαρικών πόλεων και κοινωνιών της εποχής του.

B. Τα Πολιτικά – οι κοινές αρετές- η παιδεία – η Πολιτεία.

Ο Αριστοτέλης θέτει, εξ αρχής, την προοπτική της «Πόλεως», σαν έλλογο τρόπο κοινωνικής ζωής με σκοπό το ευ ζην, στην πολιτική του φιλοσοφία. Αναφέρει σχετικά: «*Περί Πολιτείας αρίστης τον μέλλοντα ποιήσασθαι την προσήκουσαν ζήτησιν ανάγκη διορίσασθαι πρώτον τις αιρετώτατον βίον*» δηλαδή « αυτός που θέλει να επιδοθεί στην κατάλληλη έρευνα περί της αρίστης Πόλεως οφείλει να καθορίσει πρώτα ποιο είδος ζωής του είναι προτιμότερο» (Πολιτικά 1323 α).

Επίσης, στα Μετά τα Φυσικά, από την πρώτη κιόλας πρόταση, ο Αριστοτέλης ορίζει πως: « *πάντες άνθρωποι του ειδέναι ορέγονται φύσει* », δηλαδή, «όλοι οι άνθρωποι αρέσκονται από τη φύση τους στο να μαθαίνουν με λογικό τρόπο».

Το έλλογο στοιχείο, όμως, της ανθρώπινης ψυχής, η λογική και κριτική σκέψη, η φιλοσοφία, συνυπάρχουν με άλογες παρορμήσεις, συναισθήματα και ζωώδη ένστικτα. Η ένταση της σύγκρουσης των έλλογων και των άλογων ψυχικών και κοινωνικών δυνάμεων, μπορεί να επιλυθεί μόνο μέσα από τη συνεχή καλλιέργεια των αρετών, που επιτυγχάνεται με την κατάλληλη εκπαίδευση, την παιδεία, στις σχολές στο πλαίσιο της πόλης (Πολιτικά Θ).

Η κοινωνική προτεραιότητα για τη συγκρότηση και την επίτευξη των αρίστων στόχων της «Πόλεως» ήταν η κατάλληλη και αποτελεσματική παιδεία για τους νέους της πόλης. Μόνο μέσω της παιδείας μπορούσε να επιτευχθεί η απόκτηση των απαραίτητων γνώσεων, αλλά και η απαραίτητη καλλιέργεια των κοινών αρετών. Πρωτίστως η αρετή της φρόνησης, της σοφίας του έμπρακτου βίου, καθώς και οι αρετές της ανδρείας, της σωφροσύνης, της δικαιοσύνης.

Συνολικά, ήταν τέσσερες οι απαραίτητες για το ευ ζην, αρετές: η Φρόνηση, η Ανδρεία, η Σωφροσύνη, η Δικαιοσύνη. Οι αρετές συνδέονταν με την Αριστοτελική προσέγγιση της μεσότητας, την καταλληλότητα του μέσου, σε σχέση με την έλλειψη και την υπερβολή, που ήταν τα άκρα. Ο Αριστοτέλης ανάγει τη μεσότητα σε γενικό κανόνα της πόλης. Οι πολίτες είναι αδύνατο να είναι όλοι όμοιοι, είναι ανόμοιοι, ενώ η κοινωνική αρετή είναι η Μεσότης, οι Μέσοι. Στις πόλεις, σύμφωνα με τα Πολιτικά του, υπάρχουν εύποροι σφοδρά, άποροι σφοδρά και μέσοι. Το μέσον και η μεσότητα είναι ότι καλύτερο για την πόλη γιατί ο πλούτος, ή η φτώχεια γεννούν ηθική διαφθορά και οδηγούν σε συμπεριφορές αντίθετες με το συμφέρον της πόλης. Αντίθετα, σαν ελαττώματα θεωρούνται ο υπερβολικός πλούτος, τα χρήματα, η ισχύς, η δόξα και τα παρόμοια, που δεν οδηγούν στον ευδαίμονα βίο και την ευτυχία, ούτε στο κοινωνικό σύνολο, ούτε στον άνθρωπο σαν πολίτη της πόλης.

Μαζί με τις κύριες καλλιεργούνται οι συνοδευτικές αρετές, όπως της ελευθερίας (ή αντίθετα της δουλείας), της αυτάρκειας (ή αντίθετα της υποδούλωσης), της ακμής και ανάπτυξης (ή αντίθετα της φθοράς), της αυτονομίας και σωτηρίας (ή της σκλαβιάς).

Είναι η συμμετοχή στα κοινά, στο Πολίτευμα, η κατά πρόσωπο συμβίωση, η κοινωνία ατόμων και ομάδων, με σκοπό το ευ ζην, την πολιτική ελευθερία, την τελειοποίηση των νόμων, την αυτάρκεια και την πολιτιστική δημιουργικότητα, που επιτρέπει μια κοινωνική συμβίωση να ονομάζεται Πόλις.

Η πόλη υπάρχει για χάρη των καλών / αγαθών πράξεων, για το ευ ζην (επανερχόμαστε στην ηθική και την πολιτική ανάπτυξη των ανθρώπων - πολιτών).

Η πόλη στοχεύοντας στο ύψιστο αγαθό: αυτάρκεια και ευ ζην, ολοκληρώνει την ανθρώπινη κοινωνία.

Σε αυτή την προσέγγιση ο άνθρωπος, είναι από τη φύση του (καθώς η πόλη είναι φυσική), πολιτικό ζώο. Ένας εκτός πόλεως άνθρωπος – λόγω φυσικών ή κοινωνικών αιτιών - είναι ή ον ανώτερο ή κατώτερο από τον άνθρωπο.

Έτσι, σαν Πόλις, στη πολιτική σκέψη του Αριστοτέλη, νοείται εκείνο το είδος της εξελιγμένης και πολιτισμένης ανθρώπινης κοινωνίας, που συγκροτεί πολιτική κοινωνία – Πολιτεία – Κράτος και διαφέρει ριζικά από τη βαρβαρική κοινωνία και τα πολιτεύματά της.. Στην περίπτωση της Ελληνικής Πόλης πρωτεύον αναδεικνύεται και το ζήτημα της ηγεσίας και της διακυβέρνησης των πολιτών, με σκοπό το ευ ζην.

Ο ηγέτης διαμορφώνεται από τη σχετική εκπαίδευση, που του προσδίδει όλα τα «ενάρετα» χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν, αλλά η περαιτέρω ανάλυση ξεπερνά τα στενά όρια της παρούσης εισήγησης.

Συμπεράσματα

Πριν από 2400 χρόνια ο Αριστοτέλης υποστήριξε στα Πολιτικά πως η Πόλις, σαν Οικισμός και σαν Πολιτεία - Κράτος, θα επιτύχανε στον προορισμό της μόνο αν οι Ηγεσίες και οι Πολίτες θα ακολουθούσαν το έλλογο μονοπάτι της Μεσότητας, της καλλιέργειας των Αρετών, της Αυτάρκειας, της Ελευθερίας, με κοινό στόχο το Αγαθόν της Πόλης και την επίτευξη του Ευδαιμόνου Βίου. Όταν οι Αθηναίοι ή οι Αλεξανδρινοί αγνόησαν τις προτάσεις της Αριστοτελικής Πολιτικής Φιλοσοφίας τα αποτελέσματα ήταν ολέθρια για τις πόλεις τους. Όταν αποφάσισαν πως δεν επιθυμούσαν να δώσουν στην πόλη, αλλά η πόλη να δίνει σε αυτούς, η ελευθερία και η αυτονομία τους κατέρρευσαν και οι πόλεις καταστράφηκαν.

Ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του απέδειξε πως ο Πολίτης για να είναι ελεύθερος και ευδαιμών πρέπει να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του και τις δυνάμεις του για το κοινό καλό και την ιστορία της πόλης, να καλύψει – πρότερον- τις ανάγκες και τις προτεραιότητες του οικιστικού και κοινωνικού συνόλου, που τον περιβάλλει και στο οποίο ζει, της Πόλης – Κράτους, της Πολιτείας του. Έτσι, ο δρόμος της αυτό - εξέλιξης του αρχαίου Έλληνα περνούσε υποχρεωτικά από την «ευδαιμόνα» Πολιτεία και η καλλιέργεια – μέσω της παιδείας – των κοινών αρετών για το κοινό όφελος αποτελούσε την απαραίτητη προϋπόθεση της αναπτυγμένης και πολιτισμένης κοινωνίας.

Η προσέγγιση της Αριστοτελικής πρακτικής Φιλοσοφίας, των Πολιτικών περί Πόλεως; σα καλά δομημένο, έλλογο, αλληλεπιδραστικό σύστημα ατόμου – κοινωνίας - πολιτισμού – ηγεσίας πολιτεύματος- παιδείας, με σκοπό το κοινό ευ ζην, αποκτά μεγάλο ενδιαφέρον και είναι μια πρώτη προτεραιότητα για την αστική πραγματικότητα, στις αρχές του 21ου αιώνα

Η φιλοσοφική πρόταση του Αριστοτέλη, για μια ελεύθερη και αυτάρκη δημοκρατική πόλη, ικανή να εξασφαλίσει το ευ ζην στους πολίτες της αποτελεί το κριτήριο της σύγχρονης αστικής βιωσιμότητας, σένα ραγδαία αναπτυσσόμενο, παγκόσμιο, ψηφιακό και φυσικό, αστικό περιβάλλον.

Ο σύγχρονος Δυτικός Πολιτισμός, χαμένος στις αμέτρητες και διάχυτες δικτυώσεις, στη τεχνολογία επικοινωνίας και πληροφορίας, σε αχρείαστες συσσωρευμένες και εξειδικευμένες θεωρητικές γνώσεις, σε καταστροφικές για τον άνθρωπο και το περιβάλλον πρακτικές επιστήμες και πολιτικές πρακτικές και επιδιώξεις, προσπαθεί να βρει μια διέξοδο προς το σχεδιασμό και τη διακυβέρνηση της αστικής πραγματικότητας, ξαναδιαβάζοντας, εκ νέου, την Αριστοτελική σκέψη περί «Πόλεως»

Έτσι, η μετανεωτερική Δύση στέκεται εδώ, για μια ακόμη φορά, με δέος, μπροστά στον ύπατο των φιλοσόφων, τον Αριστοτέλη.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Αριστοτέλης (2006). *Πολιτικά Α- Β*. Ι.Δ Παπαδής. (επιμ.). Εκδόσεις Ζήτηρος.
Αριστοτέλης. *Πολιτικά Η-Θ*. Ν. Παρίτσης (επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πάπυρος.
Αριστοτέλης *Αθηναίων Πολιτεία*. Ι. Ζερβός (επιμ.). Αθήνα: Βιβλιοθήκη Φέξη.

- Αριστοτέλης (2015). *Αθηναίων Πολιτεία*. Χλ.Μπάλλα (επιμ). Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, 2015.
- Αριστοτέλης (2005). *Πολιτικά Α-Γ*. Ε. Χατζηκυριακού (μετ). Αθήνα: De Agostini.
- Aristotels (2011). *Political Theory*. Stanford Encyclopedeia of Philosophy. Stanford Univ.
- Γκουγκενέμ Σ. (2008). *Ο Αριστοτέλης στο Μον Σαιν Μισελ*, β έκδοση. Αθήνα: Ολκός
- Καρυδάς Χ.Ι. (2007). *Ψηφιακή Πόλη. Κοινωνία, Ψυχολογία, Διαδίκτυο, Αστική Γειτονιά*.
Αθήνα: Παπαζήσης
- Καρυδάς Χ.Ι. (2004). *Η πολιτική κοινωνιολογία της Πόλης. Δυναμικές τάσεις στη συγκρότηση
της σύγχρονης πόλης – η περίπτωση της ελληνικής πρωτεύουσας*. Διδακτορική Διατριβή.
Αθήνα: Πάντειο.
- Κάλφας Β. (2014). *Ο Αριστοτέλης πίσω από το φιλόσοφο*. Αθήνα: Καθημερινή
- Στάικος Κ.(2015). *Η Αριστοτέλειος Βιβλιοθήκη* Αθήνα: Ατών
- Ζιάκας, Γρ. (2007). *Τα Ελληνικά Γράμματα και ο Αριστοτέλης στην Αραβική Παράδοση*.
Αθήνα: Άγρας.
- Ψημμένος Ν. (1988). *Η Ελληνική Φιλοσοφία, 1453-1821*. τ. Α –Β. Αθήνα: Γνώση
- Cauguellini An. (2006). *Αριστοτέλης*. Αθήνα: Εκδ. Παπαδήμα
- Kullmann W. (2003). *Η Πολιτική Σκέψη του Αριστοτέλη*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Grint K. (2007). Can Aristotle Help us Find the Road of Wisdom. *Leading Questions*.
Leadership 3(2). Sage pub. ([//lea.segepub.com/content/3/2/231](http://lea.segepub.com/content/3/2/231)) p.231-246
- Habermas J. (2003). *Ο Μεταεθνικός Αστερισμός*. Αθήνα: Πόλις
- Ross W.D. (1991). *Αριστοτέλης*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Wolff Fr, (1995). *Αριστοτέλης και Πολιτική*. Αθήνα: Εκδ. Καρδαμίτσα